

ОБЩЕСТВЕНИ НАГЛАСИ КЪМ ДЕЙНОСТТА НА ГРАЖДАНСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

Резултати от национално
представително проучване
2022 г.

Съдържание

I. ОСНОВНИ ЦЕЛИ И ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПРОУЧВАНЕТО	2
II. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ	3
1. Отношение към гражданските организации и неправителствения сектор	3
1.1. Доверие към гражданските организации и ролята им в социалния живот	3
1.2. Гражданските организации и представителството на интереси	5
1.3. Интензивност на контактите „граждани – граждански организации“	7
2. Ценности и гражданската активност	8
3. Гражданските организации и обществени нагласи при защита на права и работа със специфични социални групи	13
3.1. Подкрепата за бежанците от Украйна – нагласи, действия, оценки	13
3.3. Гражданските организации и образованието на децата	17
4. Гражданските организации и защитата интересите на гражданите в политическия процес, приоритети	18
5. Финансирането на гражданските организации	Error! Bookmark not defined.
6. Медийно присъствие и говорители	21
III. ОБОБЩЕНИЕ И ОСНОВНИ ИЗВОДИ	23

I. ОСНОВНИ ЦЕЛИ И ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПРОУЧВАНЕТО

Настоящото проучване си поставя следните **основни цели**:

- Да измери динамиката в отношението към неправителствените (НПО) и граждански организации (ГО) в настоящата специфична ситуация – от една страна, активизацията на сектора по време на Ковид пандемията и подпомагането на украинските бежанци, а от друга, продължаващи сериозни атаки към индивидуалните права и демократичните принципи, които те отстояват;
- Да проследи нивата на лична активност – участие в различни граждански инициативи, дейност на НПО, информираност, значими каузи и дейности;
- Да установи приемливите форми на партньорство между държавата и неправителствения сектор; степен на запознатост и отношение към Съвета за развитие на гражданското общество към МС; отношение към мониторинга на ЕС над България за спазване върховенството на закона и демократичните принципи;
- Да измери динамиката в базисните ценности, които споделят българските граждани и ролята им за формиране на активно гражданско общество. Влиянието на пропагандната реторика и идеологизирането на ценностите като фактор за утвърждаването, респ. противодействието на гражданската активност и подкрепата за дейността на гражданските организации.

Проучването е частично съпоставимо с аналогични изследвания на обществените нагласи, проведени през 2018г. и 2020 г. То позволява да се проследят основни тенденции и да се открият специфични за днешната ситуация характеристики.

Параметрите и характеристиките на проучването са представени в таблицата по-долу:

ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПРОУЧВАНЕТО	
Реализация на проучването	Алфа Рисърч
Възложител	Български център за нестопанско право
Период на провеждане	24 – 29 юни 2022 г.
Методология	Количествено проучване
Представителност	За пълнолетните жители на страната
Обем на извадката	N = 1039 души
Метод на формиране на извадката	Стратифицирана по регион на местоживееене с квота въз основа на признаците пол, възраст, образование
Метод на набиране на информацията	Пряко стандартизирано интервю по домовете на респондентите с планшети

II. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ

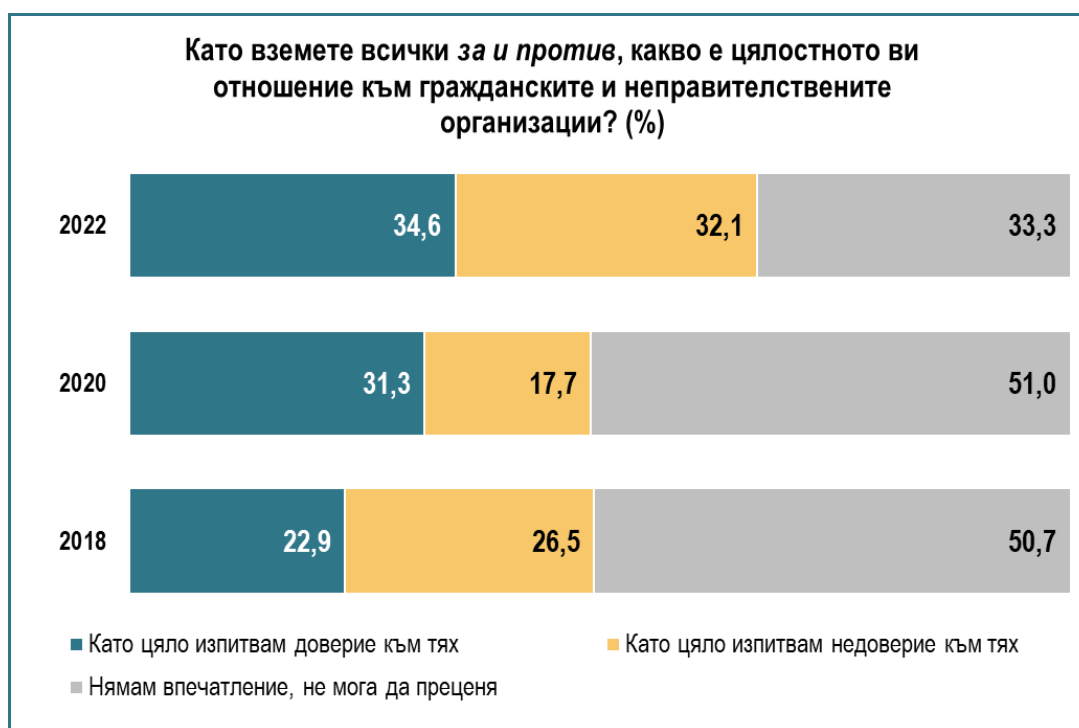
1. Отношение към гражданските организации и неправителствения сектор

1.1. Доверие към гражданските организации и ролята им в социалния живот

Активизацията на гражданските и неправителствени организации по време на пандемията от Ковид 19 и при приема на украинските бежанци, от една страна и рязкото увеличаване на пропагандната реторика срещу ценностите на либералната демокрация и западния свят, от друга, водят до нарастваща поляризация в отношението към гражданския сектор.

Настоящото проучване показва, че в сравнение с 2018 г. и 2020 г. нараства както доверието към гражданските организации (ГО) – до 34.6%, така и недоверието – до 32.1%. Най-позитивно е било отношението към ГО през 2020 г., в началния етап на Ковид пандемията, когато ефектът от приноса на доброволческите усилия и тези на ГО беше най-силен. Може да се предположи, че наслагването на три негативни кампании – антиваксърската, антизападната пропаганда след нахлуването на Русия в Украйна и срещу правителствената политика на намаляване зависимостта от Русия – са основните фактори, довели до засилването на недоверието към сектора. Ако през 2018 и 2020 всеки втори е нямал мнение за ГО, сега този дял спада на една трета, за сметка на удвояване на отрицателните мнения – от 17.7% на 32.1%. Позитивните оценки продължават леко да доминират над негативните (34.6% : 32.1%), но засилването на негативния вектор рязко променя средата и възприятието за сектора.

Фигура 1

Влиянието на негативната кампания срещу “западните НПО-та“ може да бъде проследено много ясно, чрез анализа профила на хората с най-силни негативни оценки – мъже, младо и средно поколение, работници и служители неръчен труд

(постепенно обаче недоверието започва да обхваща и част от интелигенцията – 39% от нея), частни собственици.

Много близка като обща логика е и цялостната оценка за това, дали неправителствените организации в България са в състояние да помагат при решаването на сериозни проблеми.

Фигура 2

Позитивните оценки (39.9%) отново съвсем леко доминират над негативните (35.5%). Спрямо 2020 г. също е налице нарастваща поляризация – спад от 4 пункта при позитивните оценки и ръст от 2 пункта при негативните. Социалните групи, които изпитват недоверие към ГО са практически същите, които смятат, че те не могат да помогнат при решаването на сериозните социални проблеми. Извън тази обща подозрителност, прави впечатление и засилването на етатистките настроения – нараства делът на хората, които смятат, че държавата е тази, която трябва да се справя с проблемите от различен характер, а не да се разчита на неправителствения сектор.

Фигура 3

Ако си помислите за развитието на българското общество, какво бихте казали - достатъчно ли е само държавата да се справя с проблемите или е необходимо и гражданите да съдействат, да защитават своите права? (%)		
	2020 г.	2022 г.
Държавата трябва сама да решава проблемите на хората, не е необходима намеса на гражданите, на техни сдружения, неправителствени или други подобни организации	15.8	21.7
Гражданите и техните сдружения трябва да подпомагат решаването на различни проблеми, тъй като държавата сама не е способна да се справи	37.4	33.7
Гражданите и различни техни сдружения трябва не само да подпомагат решаването на проблемите, но и да отстояват правата на хората , защото държавата лесно може да злоупотреби с тях	32.2	29.4
Не мога да преценя	14.6	15.2

База: Цялата извадка

С 6 процентни пункта спрямо 2020 г. нараства мнението, че държавата трябва сама да решава проблемите, не е необходима намесата на гражданските сдружения и неправителствен сектор. Същевременно, спада както делът на тези, които смятат, че гражданите и техните сдружения трябва да подпомагат решаването на проблемите (от 37.4% на 33.7%), така и на тези, според които е необходимо неправителствения сектор да оказва натиск върху държавата (от 32.2% на 29.4%).

Разбира се, тук трябва да се подчертае, че мненията за необходимостта от разнообразни форми на участие на гражданите при решаване на едни или други социални проблеми доминира в съотношение 3:1 над етатисткото разбиране. Очевидно обаче социално-демографската структура на населението, също както и пропагандното ерозиране на неправителствения сектор, водят до известно обезценяване на неговите усилия (особено, когато и държавата не съумява да интегрира тези усилия в едни успешни практики, какъвто беше случаят с украинските бежанци).

1.2. Гражданските организации и представителството на интереси

Последователната и устойчива дейност на гражданските организации да работят с различни социални и регионални групи за представителство и защита на техните резултати, дават позитивен резултат.

От 2018 до 2020 три пъти е нараснал делът на хората, които твърдо заявяват, че в страната има ГО/НПО или сдружение, които представляват и защитават техните позиции или съдействат за решаването на важни за тях проблеми (от 4.4% на 14.4%). Отговарящите с „по-скоро да“ също нарастват от 11.9 на 18 на сто. Любопитното тук е, че изцяло

негативните мнения бележат последователен спад – от 28.3% през 2018, на 21.3% през 2020, на 19.8% през 2022.

Фигура 4

Три особености в социалния профил на хората с нараснало съзнание за представителство на техните интереси чрез ГО правят впечатление:

- Повече жени, отколкото мъже
- Преобладаващ дял на средното поколение пред най-младото и най-възрастното
- Разширяване на териториалния обхват извън София към областни и малки градове (практически на обратния полюс са само живеещите в селата)
- По-висок дял на служещи, интелигенция и дори частни собственици над работниците (които очевидно слабо виждат себе си представени от професионални и други неправителствени организации)

Общо съотношението между хората, които се чувстват представени и тези, които не се чувстват представени се променя от 16.3% : 41.4% през 2018г. на 32.4% : 36.7% през 2022г. Усещането за „представителство“ е един от най-силно противодействащите фактори на негативната пропаганда, насочена към неправителствения сектор като цяло. Сред хората, които се чувстват „представени“ в една или друга степен, доверието към ГО варира между 50 и 60 на сто. На тази база може да се каже, че в своите публични комуникации ГО в много по-голяма степен трябва да подчертават кого представляват, какви проблеми се опитват да решават, за кого те биха били от полза и пр. Акцентът върху определена дейност сама по себе си, без връзка с това „на кого и по какъв начин тя помага“, способства за по-лесното дискредитиране на ГО и формиране на негативен имидж без реално познаване на тяхната дейност.

1.3. Интензивност на контактите „граждани – граждански организации“

Също както по въпроса за представителството, така и при този за интензивността на контактите на гражданите с неправителствените организации, се регистрира бавен, но устойчив ръст.

Хората, членуващи в каквато и да е форма на сдружение, фондация, или НПО нараства от 3.1% през 2018 на 5.6% през 2022. Обръщали се за помощ, консултации и пр. достигат 7%, а доброволческата помощ – 12% (почти толкова, колкото регистрираме и при отговор на директен въпрос). Тъй като през 2022г. въпросът е задаван като множествен, преизчислението на общия дял на хората, които са имали пряк досег с ГО, или са се самоорганизирали под една или друга форма, достига 20 на сто. Както се случва при подобни процеси, интерпретацията на това число може да бъде както в негативен, така и в позитивен план.

Фигура 5

Позитивният:

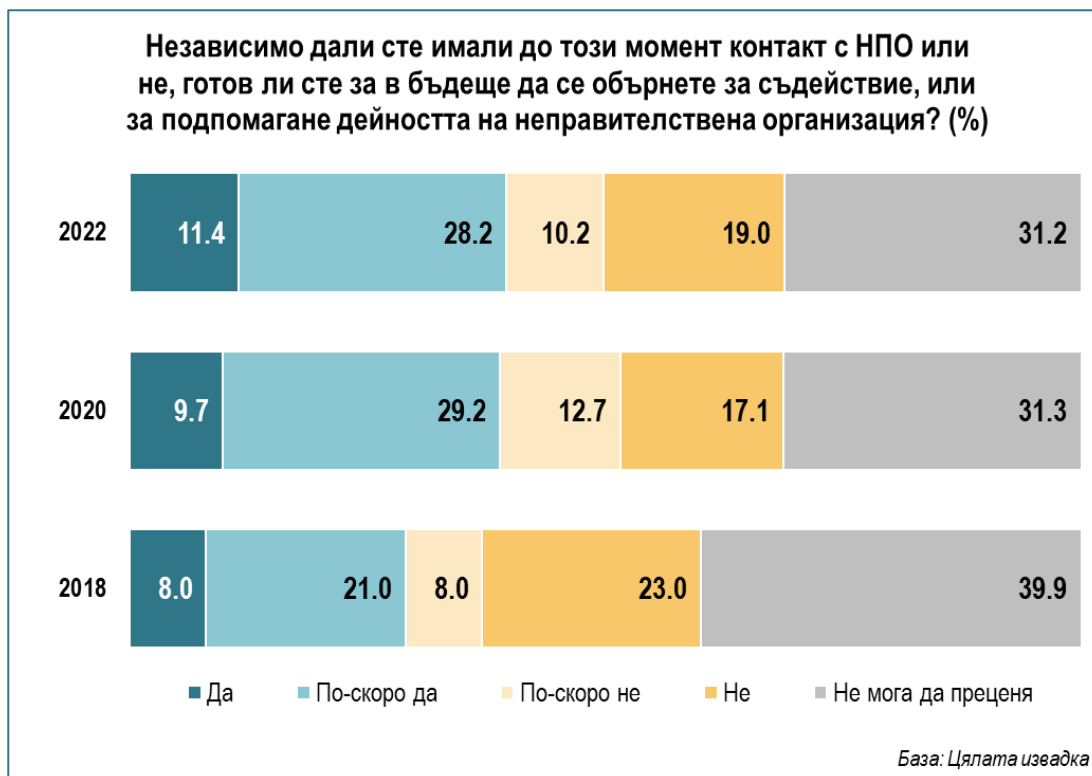
- Нараства делът на хората, които са имали контакт с ГО, което разширява базата за доверие и ангажираност с тяхната дейност. Тези хора, също както и онези, които се чувстват представени от някоя НПО, имат до два пъти по-позитивно мнение за сектора. Т.е. регистрираме не разочарование и негативизъм от страна на тези, които познават ГО, а от външни говорители, способни да влияят на общественото мнение, безотносително от опита му със сектора. Което означава, че много по-активно трябва да се използват говорители от страна на самите социални групи, с които ГО работят. Личният опит, вътрешните говорители са силен противодействащ фактор на негативната кафява пропаганда.

Негативният:

- Все още е твърде малък делът на хората, които познават отблизо дейността на някоя ГО, или са съдействали лично за решаването на даден проблем. Липсата на лични контакти отваря широко вратите на пропагандата, защото хората нямат преки, лични контрааргумент.

Готовността за търсене на съдействие от НПО остава в общи линии на равнището на 2020 г. Тук особени промени както на макро равнище, така и в профила на хората, които биха се обърнали за съвет, или помощ, няма. Трябва да се отбележи обаче, че готовността за контакт е доста по-висока, отколкото реалната практика. Налице е три пъти по-висока готовност, отколкото реализация. Разбира се, тук влияние може да има и пожелателното мислене, но във всички случаи е добре ГО да помислят и за това да бъдат по-лесно откриваеми от хората, които имат нужда, да направят по-лесна и стимулираща комуникацията с хората.

Фигура 6

2. Ценности и гражданската активност

В проучването през 2020 г. беше включен блок въпроси за основните ценности, които споделят българските граждани. В него присъстваха както така наречените традиционни (колективистични) ценности, така и модерните (индивидуалистични). Резултатите ясно показаха, че огромното мнозинство от българите поставя абсолютен приоритет върху традиционните, а индивидуалистичните стоят на съществена дистанция от тях. Доколкото преобладаващата част от неправителствения сектор

споделя и защитава именно модерните ценности, акцентиращи върху индивидуалните права на хората, това обуславя постоянстващата дистанцираност и подозрителност към тези организации, както и лесното разпалване на страхове у хората, че традиционните им ценности могат да бъдат атакувани.

Какво показват данните от повторението на този въпрос през 2022 г.?

- Традиционните ценности продължават да бъдат абсолютен приоритет за хората, дори е налице лек ръст в тяхното споделяне – между 67 и 80 на сто поставят на първо място здравето, семейството, децата.
- Същевременно обаче и при модерните се наблюдава ръст, дори по-висок, отколкото при традиционните – това се отнася за правото на личен живот, но преди всичко за свободата, личното достойнство, правото на собственост, работата, професията, свободата на движение. При всички тях ръстът е с около 5 процентни пункта.
- При традиционните ценности най-сериозен ръст бележи „родината“ – с 10 процентни пункта.

Фигура 7

Ако помислите за сегашния си живот, кои от следните неща са най-важни за вас; кои, ако бъдат застрашени, бихте направили всичко по силите си, за да ги защитите? (%)		
<i>/възможен е повече от един отговор/</i>		
	2020 г.	2022 г.
Здравето	75.8	80.1
Семейството	73.2	74.7
Децата	65.9	67.2
Родителите	41.7	47.8
Чистата околна среда - въздух, вода, природа	41.0	46.8
Личното достойнство, да не бъде унижаван както в семейството, така и извън него	40.0	45.0
Свободата	40.5	44.2
Правото на собственост	34.6	42.1
Правото на личен живот	40.7	42.0
Правото ми свободно да изразявам мнение, да гласувам и избирам	36.3	38.8
Родината	29.9	38.7
Доброто ми име	32.3	36.2
Свободата на движение	29.2	35.1
Работата, професията ми	29.9	34.6
Религията ми, вярата ми	20.8	23.9
Правото ми да се сдружавам на мирни протести	12.2	13.8

База: Цялата извадка

Ценностите в едно общество се променят бавно и в този смисъл не е реалистично да се очакват резки промени за две години, или пък да се правят кардинални заключения на база моментни движения. Разгледани през призмата на социалната динамика в периода между двете проучвания, могат да се направят следните изводи:

- Както и при други индикатори, така и тук нараства поляризацията в българското общество. Много ясно се обособяват две групи - тази на привържениците на традиционните ценности, които приписват изключително

ниска стойност на индивидуалистичните; и групата на привържениците както на традиционните, така и на индивидуалистични ценности.

- Ядро на първата група са хората над 60г., но и част от най-младите, живеещи в по-малките областни центрове и околните селища, служители, или заети с ръчен труд, със средно и основно образование, но към тях се присъединяват и около 30% от висшистите. В политически план тези хора преобладаващо са привърженици на националистическите и русофилски партии, но се срещат и в групите привърженици и на центристките партии..
- Ядро на втората група, споделящи освен традиционните, и индивидуалистичните ценности, са хората на възраст 30 – 55г., с по-високо образование, професионален и социален статус, представители на частния бизнес, свободните професии, служители в сферата на по-високите технологии, основно от София и 3-4 големи града.
- Акцент! - По отношение на някои индивидуалистични ценности, се наблюдава много интересно „обръщане“ на привърженици по принцип на традиционни ценности. Особено значими са разликите при „правото на личен живот, без да се подчиняваш на религиозни, етнически и други норми“ и „личното достойнство“. Към тях неочаквано проявяват силен афинитет по-млади и средни възрастови групи с по-ниско образование. Промяна, която има своите корени в специфичния социален контекст през тези две години - активизирането първоначално на антиваксърските настроения (базиращо се на бунта срещу колективните норми и правото на индивида сам да решава за собствения си живот), а впоследствие и на антизападната пропаганда (акцентираща върху свободата на словото, в случая, на свободното разпространение на фалшиви новини). Оказва се, че национал-популистката пропаганда успява да обърне в своя полза някои индивидуалистични ценности и да изгражда идеологията си, откъсвайки ги от демократичните принципи. Обратното не е валидно – привържениците на демократичните ценности не съумяват да „обърнат“ традиционни ценности в подкрепа на солидарността и правата на личността.

Спрямо 2020 г. намалява делът на хората, които се чувстват (или са се чувствали) застрашени в някои от нещата, които ценят най-силно. По всяка вероятност промяната в политическата конюнктура и управление на страната, влизането на нови партии в парламента с акцент съдебна реформа и битка с корупцията, съдействат за увеличаване на усещането, че хората не са застрашени в основни техни ценности и права.

Фигура 8

Отново, както и преди две години, най-голяма чувствителност проявяват политически по-активните хора, с високо образование, представители на свободните професии, частния бизнес, живеещите в столицата. Не е трудно да се установи пряката връзка между усещането за застрашеност на ценности, или права и протестната политическа активност.

Привърженици и на двете партии са ядрото на основните протести през изминалите две години.

В случая обаче говорим за малки, но сплотени и активни общности. Те проявяват висока чувствителност и силен протестен потенциал. Що се отнася до широката общественост, в голямата си част тя няма усещането за застрашеност на основни права, а ако някои са

Фигура 9

имали, продължават да реагират твърде пасивно. Основните реакции са „споделяне на възмущение пред близки и познати“ (49%), или примиряване с проблема („нищо не съм могъл да направя“ – 32%). 23% от тези, които са се чувствали застрашени, са се обръщали на първо място, към представители на държавни институции, на второ – към ГО (14%) и 6% - към медии.

Общото заключение е, че обществото проявява висока степен на търпимост и слаба гражданска реактивност по отношение на конкретни проблеми. Когато, образно казано „чашата прелее“ е много по-вероятно да избухнат масови протести, отколкото да има систематичен, целенасочен граждански натиск и активност.

Този извод се потвърждава и от своеобразния мониторинг на участието в различни форми на гражданска активност.

Общите нива на активност се запазват практически без изменение. Въпреки бурните обществени промени през последната година, не е нараснало съществено участието на гражданите в различни структурирани форми на активност. Ръст се наблюдава при членството във Фейсбук групи – от 23 на 27 на сто, в граждански инициативи в подкрепа на важни каузи (от 10% на 12%), доброволството (от 9% на 11.5%) протести (от 4.3% на 8.5%).

Участието в дарителски акции (37%), във фейсбук групи (27%), в петиции/подписки (16%), и доброволството остават най-популярните форми на гражданска активност. 51% не са взели участие в никаква гражданска инициатива през последните две години.

Фигура 10

Вие лично, участвали ли сте в някои от следните инициативи през последните 2 години – от април 2020 досега? (%)		
<i>/възможен е повече от един отговор/</i>		
	2020 г.	2022 г.
Дарителска акция	39.5	37.3
Членство във Фейсбук групи	23.4	27.4
Подкрепа на петиция, подписка	18.2	16.4
Граждански инициативи в подкрепа на важни каузи	9.7	11.8
Полагал съм доброволен труд	9.0	11.5
Протести	4.3	8.5
Подаване на жалби в институции(полиция, местна власт, министерства)	7.7	7.3
Общи събрания за решаване на проблем в селището/квартала, където живеете	8.5	6.6
Участие в блогове и форуми	7.1	6.2
Бойкот (на определени стоки, магазини)	6.0	6.0
В УС на Етажна собственост/ в квартален съвет	4.6	6.0
Референдум	10.3	5.2
Обществени обсъждания и дискусии	5.2	5.0
Читалище	5.2	4.7
В профсъюз	2.9	4.7
Организирано от местна власт мероприятие	4.6	4.3
Спортен клуб	4.8	3.6
Подписка за инициране/провеждане на референдум	8.2	3.5
Хор, пенсионерски клуб	4.2	2.9
Подавал съм сигнал до медии	3.5	2.9
Участие в дейност на НПО	3.5	2.7
Организирано от държавна институция мероприятие	2.4	2.7
В политическа партия	2.1	2.0
Подаване на сигнал до местния/националния омбудсман	2.6	1.5
Давал съм на съд институция	1.2	1.3
Стачки	0.8	1.0
В нито една	42.2	51.0

База: Цялата извадка

Потвърждава се наблюдението, че освен най-възрастните и ниско образованите, живеещи в малките населени места, много по-висока пасивност от средното проявяват най-младите възрастови групи. Ако тази тенденция се потвърди и в други проучвания, тя трасира доста тревожна картина. Би било добре ГО да насочат специални и по-адекватни усилия за създаване на чувствителност и привличане на по-младите хора към активност. Недоверието към колективните действия в тази група е много високо – те са склонни на радикални действия – протест, манифестация, емиграция, но не и на устойчиви, постоянни действия за промяна на средата.

3. Гражданските организации и обществени нагласи при защита на права и работа със специфични социални групи

3.1. Подкрепата за бежанците от Украйна – нагласи, действия, оценки

Доминиращата нагласа в българското общество е на съпричастност и подкрепа за бежанците по принцип. 63% споделят тезата, че е „човешко и морално всеки да помага с каквото може на сполетени от нещастие хора, защото всички те са поставени пред изпитание“. 27% застъпват тезата, че е „човешко и морално да не се помага на такива хора, ако не са по-бедни от българите“. Близко 10% нямат мнение по въпроса. Уязвимите групи – безработни, хора с ниско образование и доходи, по-често споделят втората позиция, но интересното е, че най-силният определящ фактор е не социалният статус на хората, а тяхната идеологическа позиция. Около една трета от тези групи са склонни да не се помага на бежанци, ако не са по-бедни от нас. Което показва силният пропагандно-мобилизиращ потенциал на антибежанската реторика, способността ѝ да открива чувствителните места в обществените нагласи и да ги атакува, дори до степен да промени по-базисни човешки ценности.

Фигура 11

Някои смятат, че е човешко и морално да се помага кой с каквото може на всички хора, които страдат, или бягат от война, бедствие, а други смятат, че не трябва да се помага на такива хора, ако не са по-бедни от нас. Кое от двете мнение споделяте? (%)	
Първото, човешко и морално е всеки да помага с каквото може на сполетени от нещастие хора, защото са поставени пред изпитания	62.8
Второто, човешко и морално е да не се помага на тези хора, ако не са по-бедни от нас	27.3
Без мнение	9.9

База: Цялата извадка

Въпреки че нагласата за помощ към бежанците е широко споделена, практически тя остава затворена в доста по-тесен кръг от хора – 14.8% (приблизително същият дял от хора, които по принцип участват в доброволчески инициативи) са оказали някаква форма на подкрепа към украинските бежанци – дарили са дрехи или пари, помогнали са на украинско семейство, или са участвали като доброволци. 57% заявяват, че не са помогнали с каквото и да било, защото нямат възможност. 15% застават на най-

радикалната позиция – че не трябва да се помага на тези хора, нито лично, нито чрез държавата.

Фигура 12

Активизирането на доброволческата и гражданска активност, особено по ценностни каузи, изисква по-сериозни и системни усилия от страна на ГО, не просто излъчването на няколко спорадични медийни репортажи. В противен случай тезата „не помагам, защото нямам възможност“ може да се превърне в много удобен личен и групов щит срещу вътрешния морален дискомфорт, а идеологическите противници на помощта за Украйна ще получат допълнителен психологически ресурс.

Въпреки общо взето слабата доброволческа активност, тя е оценена като най-адекватна в ситуацията с украинските бежанци (30%). 7 пункта по-ниско, 23% смятат, че държавата е имала най-подходяща реакция. Като се имат предвид етатистките настроения в обществото и разбирането на мнозинството от хората, че нямат възможност те лично да помагат, това е доста слаба оценка за държавата. Очевидно важни фактори за тази оценка са както конюнктурните неразбории с неизплащането на парите на хотелиерите, неуместната кампания по почти силовото преместване на бежанците в други центрове, така и слабото участие на държавата в интегрирането на тези хора. Неправителствените организации са посочени като „най-адекватни“ от 5.3%.

Фигура 13

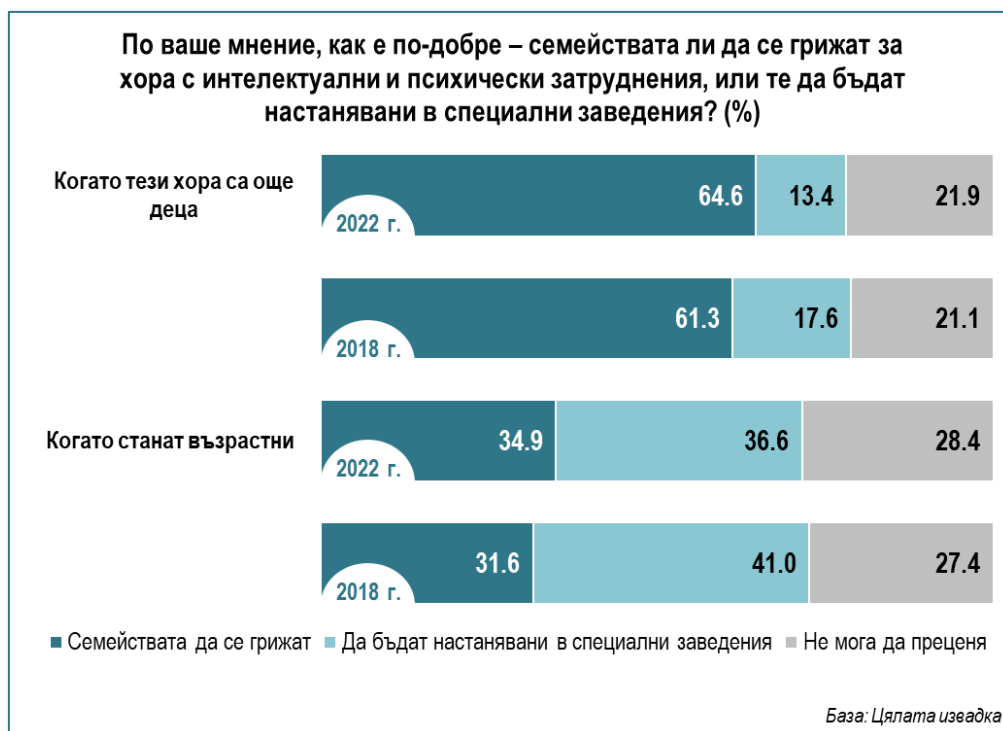
Твърде е вероятно хората да не правят връзка между организацията на доброволците от различни граждански организации и активното участие на последните в процеса. Доколкото доброволчеството се възприема изключително позитивно, това взаимодействие следва да бъде много по-активно комуникирано. Накратко казано, хората са подозрителни към „затворени в себе си НПО“, но не и тогава, когато дейността им е подкрепена, или обратното, те подкрепят дейността на реални доброволци.

3.2. Обществени нагласи към грижата за хората с интелектуални и психически затруднения

В настоящото проучване Алфа Рисърч повтори въпрос от национално представително проучване за нагласите в грижата за хората с интелектуални и психически затруднения, за да проследи динамиката на обществените нагласи по този деликатен и чувствителен проблем, върху който работят редица ГО с цел промяна на законодателството и социалната среда.

Резултатите, представени по-долу, показват плавна еволюция на разбирането, че по-добрият, щадящ и достоен начин на грижа е вътре в семействата, а не в специализирани институции. Продължава обаче да се възпроизвежда сериозното разминаване по този въпрос, когато става въпрос за деца и за възрастни. От 61% на 65% нараства дялът на хората, които смятат, че е по-добре семействата да се грижат за хората с ментални проблеми, когато са още деца. Респективно, от 17.6% на 13.4% спада дялът на тези, които са на мнение, че още от малки те трябва да бъдат настанявани в специализирани заведения. Когато обаче въпросът се постави за начина на грижа за възрастните хора с такива затруднения, „семейството“ се посочва от 34.9% (ръст от 3 процентни пункта спрямо 2018г), а специализираните заведения от 36.6% (спад от почти 5 процентни пункта спрямо 2018г).

Фигура 14

Въпреки позитивната тенденция все още е налице значителна разлика в разбиранията за предоставянето на грижите за деца, от една страна, и за възрастни от друга – 30 пункта по-ниска е подкрепата за семейна грижа за хората с ментални проблеми като възрастни, спрямо семейната грижа за периода, когато те са деца. Същевременно, благодарение на еволюцията в обществените нагласи подкрепящите и противниците на семейната грижа са почти изравнени (34.9% : 36.6%), докато преди 3 години противниците са били с 10%-ни пункта повече (41% : 31.6%).

След няколко години на силна гражданска и политическа активност на организациите на хора с увреждания, разбиранията на хората с какво приоритетно те би трябвало да се занимават са насочени в следните три основни направления:

- ✓ Да подпомагат самите хора с увреждания за по-добра интеграция в обществото - намиране на работа, социални контакти, участие в културни събития и пр.
- ✓ Да се борят за повече права на хората с увреждания - възможности за работа, образование, облекчения при пътуване и пр.
- ✓ Да развиват социални услуги, подпомагащи хората с увреждания.

Трите Топ приоритета са съсредоточени върху постигането на по-висока независимост и социална включеност на хората с увреждания. Директният политически натиск (вероятно поради радикализирането на редица от проявите) не се възприема особено позитивно, също както и спорадичните кампании за дарителство, които изместват фокуса от необходимостта от цялостни и системни грижи от страна на държавата.

Фигура 15

Според вас, с какво би трябвало да се занимават приоритетно организациите на и за хората с увреждания? (%) (Моля, посочете ТРИТЕ най-важни според вас)	
Да подпомагат самите хора с увреждания за по-добра интеграция в обществото - намиране на работа, социални контакти, участие в културни събития и пр.	62.1
Да се борят за повече права на хората с увреждания - възможности за работа, образование, облекчения при пътуване и пр.	51.1
Да развиват социални услуги, подпомагащи хората с увреждания	50.9
Да се борят за по-високи парични помощи за хората с увреждания и хората, които се грижат за тях	38.9
Да правят кампании за промяна на нагласите към хората с увреждания	19.6
Да упражняват натиск върху държавата да взима определени решения	16.9
Да събират дарения за уязвимите групи с увреждания	10.8
Друго	1.0
Нито едно от изброените	3.0

3.3. Гражданските организации и образованието на децата

Предвид бурните обществени дебати „за“ и „против“ включването на гражданските организации в образованието на децата Алфа Рисърч проследява вече в три последователни проучвания общественото мнение по този въпрос.

Резултатите показват, че е налице плавен ръст на положителните нагласи – от 23.7% през 2018, на 28.6% през 2020, до 34.10% през 2022. Т.е. тук определено може да се твърди, че различните инициативи на граждански организации, съпроводени с по-модерните нагласи на родителите с деца, постепенно премахват „стигмата“ от навлизането на тези организации в учебния процес. Същевременно обаче проучванията регистрират, че противниците на участието на НПО в учебния процес не намаляват, а остават на константно равнище – 28.3% през 2018, 29.8% през 2020, 30.8% през 2022. Това е поредното проявление на по-общия процес на консолидиране на поляризираните групи – доверяващи се и подкрепящи гражданския сектор, от една страна, и негови противници, от друга.

Фигура 16

В резултат от еволюцията на обществените нагласи привържениците на участието на ГО в образованието на децата, вече доминират над противниците (34%: 31%), с оставащ все още значителен дял неутрални мнения. Основните разлики се определят от възрастта, социалния статус и местоживеенето на анкетирания. По-младите, по-образовани и живеещи в големите населени места са много по-големи поддръжници на ГО в образованието, отколкото по-възрастните, по-ниско образование, живеещи в малките населени места.

4. Гражданските организации и защитата интересите на гражданите в политическия процес, приоритети

Едни от най-съществените промени, които регистрира настоящото проучване в сравнение с това през 2020г., е резкият спад на подкрепата за влиянието на неправителствения сектор върху приемането на закони от Народното събрание. Спрямо 2020г. е спаднал преди всичко дялът на хората, които смятат, че ГО са коректив на политиките, затова е полезно и необходимо те да влияят при приемането на закони (от 47% на 19%). Лек ръст се наблюдава при по-умерената позиция – да имат известно влияние, но не решаващо (от 31% на 34%), както и ръст от 10% на тези, според които тези организации изобщо не трябва да се месят в законодателния процес. Ако не става въпрос за случайни колебания в определен конюнктурен момент (проучването е проведено в период на силна конфронтация, обвинения в лобизъм между политическите партии и разпадане на управляващото мнозинство), може да се формулира хипотезата, че засилените пропагандни внушения за това, че неправителственият сектор „е в услуга на външни влияния и обслужва „интересите на Запада“, изграждат силно политизиран образ на ГО, който започва да превалява над възприемането им като „граждански“. Както видяхме по-горе, когато се оценяват спрямо дейността им в отделни сфери, ГО срещат

значително по-висока подкрепа. Когато обаче се разглеждат в релация с политическия процес, придобиват силно отрицателна конотация. Проблемът и хипотезата подлежат на верификация, но към момента са една от най-силните червени лампи в настоящото проучване.

Фигура 17

Според вас, добре ли е или не неправителственият сектор да влияе върху приемането на закони в Народното събрание? (%)		
	2020 г.	2022 г.
Да, това е полезно и необходимо, те са коректив на политиците	47.2	18.5
Добре е да има известно влияние, но не решаващо, защото депутатите носят крайната отговорност	30.9	34.0
Не, не трябва да се меси, политиците/депутатите трябва сами да решават	16.7	25.6
Не мога да преценя	5.2	21.9

База: Цялата извадка

Тезата за не особено желаното присъствие на гражданския сектор в политическия процес намира своето частично потвърждение и в отговорите на въпроса „на кого хората биха се доверили в най-голяма степен за решаването на даден проблем?“ – 23% заявяват „на представител на държавата“, 8.6% - на народен представител, 8.5% - на представител на бизнеса, 8.2% - на експерт от НПО. Самото словосъчетание „експерт от НПО“ вече е придобило отрицателна конотация и тук трябва да се мисли за промяна както на езика (на понятието), така и за възстановяване на доверието при участието им в законодателния процес – на първо място, чрез защита правата в сфери, които засягат големи групи хора.

Фигура 18

Такива сфери, както се вижда и от таблицата по-долу, са: здравеопазване и защита права на пациентите (53%), опазване на околната среда (45%), защита на потребителите (44%), социални услуги за хора в неравностойно положение и хора с увреждания (40%-41%). Много близко до тях са „по-добро (модерно) образование“ - 38.8% (което потвърждава еволюцията в позитивните нагласи към участието на ГО в образованието), защита на демократични ценности, превенция и борба с насилието (ок. 34%). С много близък дял обаче (32%) се нарежда и „защитата на традиционното семейство“.

Фигура 19

По ваше мнение, по какви теми би било добре да работи този съвет, или други обществени съвети? (%)		
<i>/възможен е повече от един отговор/</i>		
	2020 г.	2022 г.
Здравеопазване и защита права на пациентите	49.3	53.4
Опазване на околната среда	41.7	45.2
Защита на потребителите	38.4	43.9
Социални услуги за хора в неравностойно положение	31.2	40.9
По-добра интеграция за хора с увреждания	31.2	39.8
Модерно образование'18/По-добро образование'20 и 22	34.9	38.8
Защита на демократични ценности - човешки права, независима съдебна система, медии, честни избори	30.1	34.4
Превенция и борба с насилието, вкл. в дома и семейството	27.7	33.9
Защита на традиционното семейство	20.4	32.1
Подпомагане на жертви на наркотици, трафик на хора и пр.	24.8	25.8
По-добър достъп до култура и изкуство'18/Развитие на културата и изкуството'20' и 22	21.7	24.4
Предложения за реформи	-	21.1
Завръщането на българите зад граница	-	19.4
Подкрепа за бежанци	-	16.5
Друго	1.2	2.0
Не мога да преценя	17.9	18.0

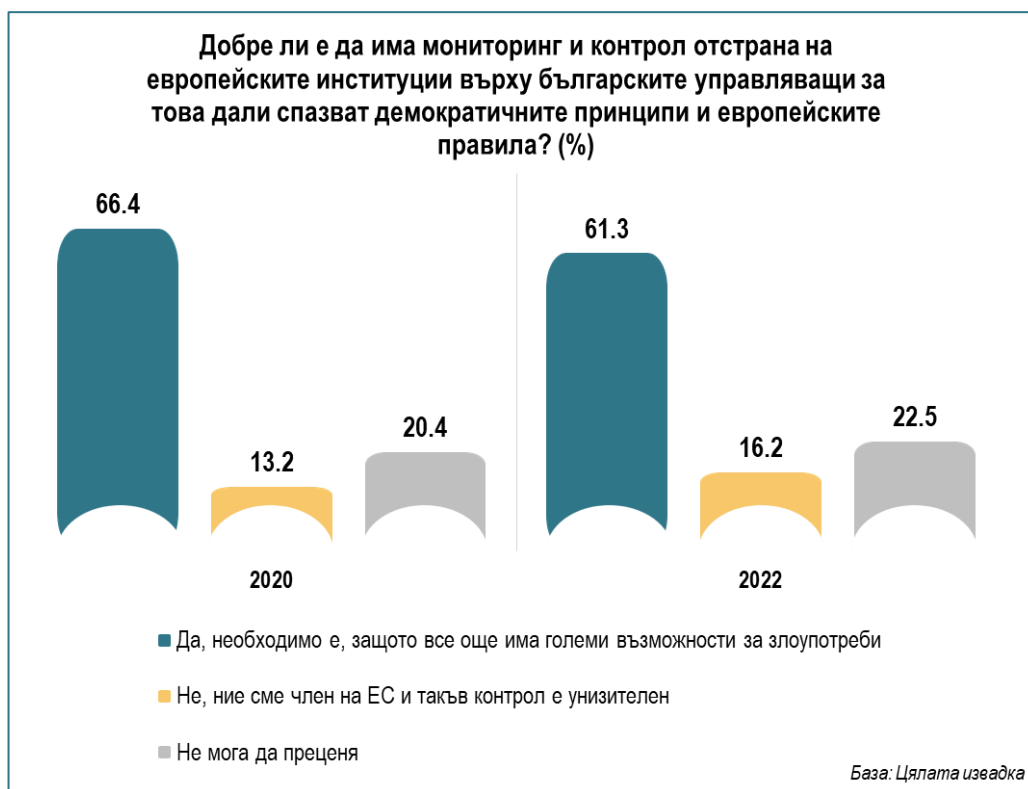
База: Цялата извадка

Сериозен ръст, около 10 процентни пункта, е налице в следните области – права на хора с увреждания; превенция и борба с насилието, защита на традиционното семейство. Ръст с около 4-5% се наблюдава при модерното образование, защита на демократични ценности, здравеопазване и защита на потребителите. Изводът, който се налага е, че неправителственият сектор, защитаващ основни права на личността, плавно и постепенно утвърждава своите ценности и каузи. Същевременно, чрез идеологизиране на основни ценности и разпалването на страхове, се изграждат и негови антиподи, което води до все по-голяма поляризация и фрагментация в обществото.

Продължаващото и усилващо се през последната година недоверие към българската политическа система и елит, катализирано и от неуспеха на правителството на К.Петков

да предостави убедителна алтернатива на управлението на ГЕРБ, обуславя високата подкрепа за мониторинга и контрола от страна на европейските институции върху българските управляващи за спазване на демократичните принципи и европейските правила (61%). На обратната позиция – „че такъв контрол е унизителен за страна-членка на ЕС“ застават 16% от анкетиранияте. Тези резултати потвърждават многобройните констатации, че доверието в европейските институции остава многократно по-силно от това в българските.

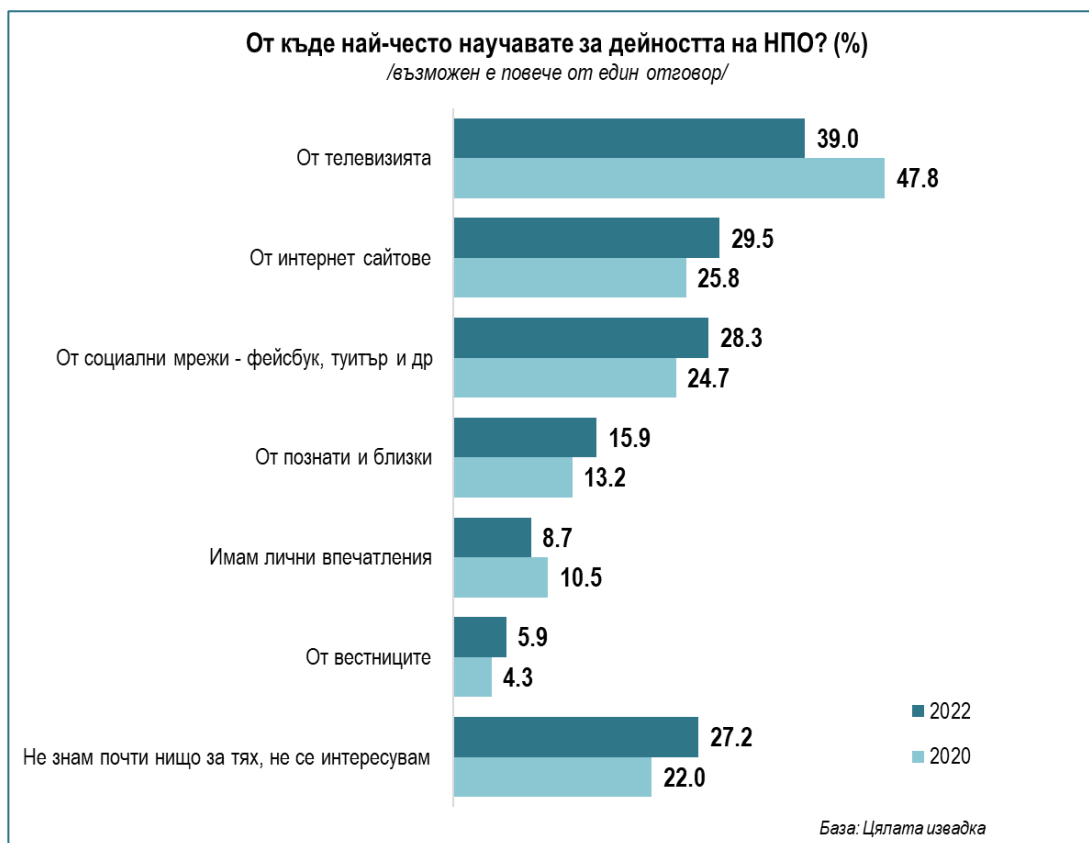
Фигура 20

6. Медийно присъствие и говорители

Основните източници на информация за НПО сектора са телевизиите (39%), интернет сайтовете (30%), социалните мрежи (28%). В сравнение с 2020г. е налице спад при телевизиите (с 8 процентни пункта) и ръст при интернет източниците (с ок.4-5 процентни пункта). Предвид факта, че в интернет се разпространяват много повече фалшиви новини, конспиративни теории, радикални негативни мнения, е разбираем и ръста в идеологизираните негативни мнения към сектора – не на база на личен опит и оценка на дейността, а на отхвърляне на демократичните принципи и права, които този сектор защитава. Тази констатация се повтаря в мониторинга и докладите ни от 2018г. и е крайно време секторът да премине в активна позиция в разобличаване на фалшивите новини, в отстояване на ценности и защита на позиции.

Фигура 22

В противен случай е много вероятно да се затвърди резистентността и отчуждеността от сектора. Към момента 38% заявяват, че нямат интерес към информация за неправителствените организации, а още 22% - че нямат нужда да подобряват мнението си за тях.

Фигура 23

Сред хората, които биха обърнали внимание на повече информация за НПО сектора, е налице преди всичко интерес към преките интервюта с негови представители – несъмнено очакването е не за казионни интервюта, а за живи, оригинални, искрени интервюта, които показват отдадеността на кауза, съпричастността и помощта към различни житейски съдби. Анонимността на НПО сектора (за което свидетелства и липсата на наложили се имена от него, които биха могли да оглавят един Съвет за гражданско развитие) създава благоприятна почва за избуяване на конспиративни теории, дискредитация и разпалване на страховете.

III. ОБОБЩЕНИЕ И ОСНОВНИ ИЗВОДИ

Националното представително проучване, проведено през 2021г., показва, че в резултат от наслагването на два разнопосочни процеса - активизацията на гражданските и неправителствени организации по време на пандемията от Ковид 19 и приема на украинските бежанци, от една страна, и рязкото увеличаване на пропагандната реторика срещу ценностите на либералната демокрация и западния свят, от друга, е налице нарастваща поляризация в отношението към гражданския сектор. Увеличава се както позитивното възприемане на сектора, така и негативното.

Позитивните тенденции:

Последователната и устойчива дейност на гражданските организации да работят с различни социални и регионални групи за представителство и защита на техните резултати, дават позитивен резултат в следните направления:

- От 2018г. до 2020г. два пъти (от 15% на 32%) нараства дялът на хората, които се чувстват представени от ГО/НПО или сдружение, съдействащи за решаването на важни за тях проблеми. Изцяло негативните мнения също бележат последователен

спад. Съотношението между хората, които се чувстват представени и тези, които не се чувстват представени се променя от 16.3% : 41.4% през 2018г. на 32.4% : 36.7% през 2022г.

- Усещането за „представителство“ е един от най-силно противодействащите фактори на негативната пропаганда, насочена към неправителствения сектор като цяло. Сред хората, които се чувстват „представени“, доверието към ГО варира между 50 и 60 на сто.
- Препоръка: В своите публични комуникации ГО в много по-голяма степен да подчертават кого представляват, какви проблеми се опитват да решават, за кого дейността им е от полза и пр. Акцентът върху определена дейност сама по себе си, без връзка с това „на кого и по какъв начин тя помага“, способства за по-лесното дискредитиране и ерозиране образа на ГО.
- Също както по въпроса за представителството, така и по този за интензивността на контактите на гражданите с неправителствените организации, е регистриран бавен, но устойчив ръст. Увеличава се дялът на гражданите, които са имали контакт с ГО, което разширява базата за доверие и ангажираност с тяхната дейност. Контактвалите с конкретна ГО, също както и чувстващите се представени от някоя НПО, имат до два пъти по-позитивно мнение за сектора. Т.е. разочарованието и негативизмът, когато ги има, идват не от тези, които познават ГО, а от външни говорители, способни да повлияят на общественото мнение, безотносително от опита му със сектора.
- Препоръка: Тъй като все още остава малък дялът на хората, които познават отблизо дейността на някоя ГО, в публичната комуникация е добре много по-активно да се използват говорители от страна на самите социални групи, с които ГО работят. Личният опит, вътрешните говорители са силен противодействащ фактор на негативната пропаганда.
- Готовността за търсене на съдействие от НПО се запазва в общи линии на равнището на 2020 г., но същевременно тя остава три пъти по-висока, отколкото е практическата реализация. Разбира се, тук влияние може да има и пожелателното мислене, но във всички случаи би било препоръчително ГО да развият инструменти, за да бъдат по-лесно откриваеми от хората, които имат нужда, да направят по-лесна и стимулираща комуникацията с гражданите.

Негативните тенденции:

- В сравнение с 2018 г. и 2020 г. нараства недоверието към ГО – до 32.1%. Наслагването на три негативни кампании – антиваксърската, антизападната пропаганда след нахлуването на Русия в Украйна и срещу правителствената политика на намаляване зависимостта от Русия – са основните фактори, довели до засилването на недоверието към сектора, което променя както средата, в която той работи, така и възприятието за него.
- Усилват се нагласите, че държавата трябва сама да решава проблемите на хората, не е необходима намесата на граждански сдружения и неправителствен сектор. Спада както дялът на тези, които смятат, че гражданите и техните сдружения трябва да подпомагат решаването на проблемите (от 37.4% на 33.7%), така и на тези,

според които е необходимо неправителствения сектор да оказва натиск върху държавата (от 32.2% на 29.4%).

- Анализът по социални групи показва, че най-силни радетели на нарастващата роля на държавата, са, от една страна, потенциално по-уязвимите групи – възрастни, хора с ниско образование и доходи, живеещи в селата, , а от друга – привържениците на идеологическите тези за авторитарна държава. Част от най-младите възрастови групи също застават на тази позиция (очаквайки от държавата решаване на проблемите), за разлика от средното поколение, което в по-голяма степен разчита на гражданската активност, организации и смята, че е необходим натиск за отстояване правата на гражданите. Очевидно, социално-демографската структура на населението, наред с пропагандното ерозиране на неправителствения сектор, водят до обезценяване на неговите усилия (особено, когато и държавата не съумява да интегрира тези усилия в едни успешни практики, какъвто беше случаят с украинските бежанци).
- Мониторингът на участието в различни форми на гражданска активност също показва твърде слаба ангажираност, с изключение на отделни силни ядра. Въпреки бурните обществени промени през последната година, не е нараснала съществено активността на гражданите в различни структурирани форми. Участието в дарителски акции (37%), във фейсбук групи (27%), в петиции/подписки (16%), и доброволчеството остават най-популярните форми на гражданска активност. 51% не са взели участие в никаква гражданска инициатива през последните две години.
- Потвърждава се наблюдението, че освен най-възрастните и ниско образованите, живущи в малките населени места, много по-висока пасивност от средното проявяват най-младите възрастови групи. Ако тази тенденция се потвърди и в други проучвания, тя трасира доста тревожна картина.
- Препоръка: Би било добре ГО да насочат специални и по-адекватни усилия за създаване на чувствителност и привличане на повече по-млади хора към активност. Недоверието към колективните действия в тази група е много високо – те са склонни на радикални действия – протест, манифестация, емиграция, но не и на устойчиви, постоянни действия за промяна на средата. Активизирането на доброволческата и гражданска активност, особено по ценностни каузи, изисква по-сериозни и системни усилия от страна на ГО, не просто излъчването на няколко спорадични медийни репортажи. В противен случай тезата „не помагам, защото нямам възможност“ може да се превърне в много удобен личен и групов щит срещу вътрешния морален дискомфорт, а идеологическите противници на помощта за бедстващи хора и уязвими групи ще получат допълнителен психологически ресурс. Доколкото доброволчеството се възприема изключително позитивно, взаимодействието между „доброволци“ и ГО следва да бъде много по-активно комуникирано. Накратко казано, хората са подозрителни към „затворени в себе си НПО“, но не и тогава, когато дейността им е подкрепена, или обратното, те подкрепят дейността на реални доброволци.

ГО и грижата за хората с ментални проблеми

Налице е плавна еволюция в разбирането, че по-добрият, щадящ и достоен начин на грижа за хората с ментални проблеми е вътре в семействата, а не в специализирани

институции. Продължава обаче да се възпроизвежда сериозното разминаване по този въпрос, когато става въпрос за деца и за възрастни. 30 пункта по-ниска е подкрепата за семейна грижа за хората с ментални проблеми като възрастни (35%), спрямо семейната грижа за периода, когато те са деца (65%). Същевременно, благодарение на промяната в обществените нагласи, привържениците и противниците на семейната грижа са почти изравнени (34.9% : 36.6%), докато преди 3 години противниците са били с 10%-ни пункта повече (41% : 31.6%).

Обществените разбирания за трите Топ приоритета пред организациите на хората с увреждания са насочени към: постигането на по-висока независимост и социална включеност, повече права и предоставяне на социални услуги. Директният политически натиск (вероятно поради радикализирането на редица от проявите) не се възприема особено позитивно, също както и спорадичните кампании за дарителство, които изместват фокуса от необходимостта от цялостни и системни грижи от страна на държавата.

ГО и образованието на децата – това е още една конкретна сфера, в която проучването регистрира постепенен ръст на положителните нагласи – от 23.7% през 2018, на 28.6% през 2020, до 34.10% през 2022. Разнообразните инициативи на граждански организации, съпроводени с по-модерните нагласи на родителите с деца, постепенно премахват „стигмата“ от навлизането на тези организации в учебния процес. Същевременно обаче проучванията регистрират, че противниците на участието на НПО в учебния процес не намаляват, а остават на константно равнище – около 30%. Това е поредното проявление на по-общия процес на консолидиране на поляризиранни групи – от една страна, на доверяващи се и подкрепящи гражданския сектор, а от друга на неговите противници.

Препоръка: тъй като по-младите, по-образовани и живеещи в големите населени места са много по-големи поддръжници на ГО в образованието, отколкото по-възрастните, по-ниско образование, живеещи в малките населени места, те трябва да бъдат включвани много по-активно като говорители по тези теми, като родители, отстояващи позиции и ориентирани към едно по-хуманно бъдеще за своите деца.

Ценностните нагласи и дейността на ГО

В проучването през 2020г. беше открояна взаимовръзката между ценностите на широките слоеве на българското общество, от една страна и на голяма част от ГО, от друга, като по-дълбока основа за разпалване на страхове у хората, създаване на негативни настроения към сектора, и респективно, на бавното му и противоречиво утвърждаване като изразител на автентични обществени интереси.

Ценностите в едно общество се променят бавно и за две години не е реалистично да се очакват резки промени, но социалната динамика очертава следната еволюция:

- И на ценностно равнище нараства поляризацията в българското общество. Много ясно се обособяват две групи - тази на привържениците на традиционните ценности, които приписват изключително ниска стойност на индивидуалистичните; и групата на привържениците както на традиционните, така и на индивидуалистични ценности.

- Ядро на първата група са хората над 60г., но и част от най-младите, живеещи в по-малките областни центрове и околните селища, служители, или заети с ръчен труд, със средно и основно образование, но към тях се присъединяват и около 30% от висшистите.
- Ядро на втората група, споделящи освен традиционните, и индивидуалистичните ценности, са хората на възраст 30 – 55г., с по-високо образование, професионален и социален статус, представители на частния бизнес, свободните професии, служители в сферата на по-високите технологии, основно от София и 3-4 големи града.
- Важна трансформация, която трябва да се има предвид е, че по отношение на някои индивидуалистични ценности, се наблюдава „обръщане“ от страна на привърженици на по принцип традиционни ценности. Това важи с особена сила за „правото на личен живот, без да се подчиняваш на религиозни, етнически и други норми“ и „личното достойнство“, в по-младите и средни възрастови групи с по-ниско образование. Наблюдаваната промяна се корени в специфичния социален контекст през тези две години - активизирането първоначално на антиваксьорските настроения (базиращо се на бунта срещу колективните норми и правото на индивида сам да решава за собствения си живот), а впоследствие и на антизападната пропаганда (акцентираща върху свободата на словото, в случая, на свободното разпространение на фалшиви новини). Важният извод, който трябва да се направи е, че национал-популистката пропаганда успява да „обърне“ в своя полза някои индивидуалистични ценности и да изгражда идеологията си, откъсвайки ги от демократичните принципи. Обратното не е валидно – привържениците на демократичните ценности не съумяват да „обърнат“ традиционни ценности и да ги насочат в подкрепа на солидарността и правата на личността.
- Препоръка: ГО трябва много по-активно да зачитат, уважават и показват как правата, за които се борят, са част от изконните човешки ценности (позитивен пример е промяната в нагласите по отношение на грижата за хората с ментални проблеми). Конфронтацията не е верният път в случая, а „привличането“ на тези ценности като съюзник в дейността на гражданския сектор.
- Като цялостна тенденция настоящото проучване регистрира своего рода парадокс – от една страна, увеличават се позитивните нагласи към ГО и неправителствения сектор, основани на решаването на конкретни проблеми, личен опит, участие и усещане за представителство. От друга страна, нараства влиянието на негативните внушения, пропаганда и фалшиви новини, особено след началото на войната в Украйна, представящи сектора като „агент в услуга на външни влияния, обслужващ „интересите на Запада“. Тази негативна кампания, откъсната от реалните дейности на ГО, но затова пък представяща ги като „враждебни на българското общество“, изгражда техен силно политизиран образ, който започва да преобладава над възприемането им като „граждански“. Парадоксът е в това, че когато се оценяват спрямо дейността им в отделни сфери, ГО срещат по-висока подкрепа и одобрение. Когато обаче се разглеждат в релация с политическия процес, придобиват силно отрицателна конотация.
- Нараства значението на интернет базираните източници на информация за НПО сектора. Разпространението в електронна среда на много повече фалшиви новини,

конспиративни теории, радикални негативни мнения, обуславя и ръста в идеологизираните негативни мнения към сектора – не на база на личен опит и оценка на дейността, а на отхвърляне на демократичните принципи и права, които този сектор защитава.

- Препоръка: не е достатъчно ГО само търпеливо и устойчиво да работят с различни социални групи. Постигнатите в този процес резултати са локаризирани, а негативната пропаганда – глобализирана. Необходимо е наред с конкретната дейност на НПО сектора, той да премине в активна позиция в разобличаване на фалшивите новини, в отстояване на ценности, в защита на позиции и каузи.